

Pszichoanalízis a célkeresztben

Bánfalvi Attila:
Mélységvesztésben
Új Mandátum Könyvkiadó,
Budapest, 2005.
ISBN 963 9609 22 6
172 oldal

A ki tudománnyal foglalkozik, bármilyen szinten cselekszi is ezt, előbb-utóbb felteszi magának a kérdést, voltaképpen mi is az értelme annak, amit művel. Amennyiben az adott szakterület gyakorlatban alkalmazhatót, „hasznosat” termel, az adható válasz első pillantásra könnyű (azt, hogy *végső soron* valóban hasznos-e a haszon, e mesterségek szakemberei közül általában nem bolygatja senki). Ha azonban szakmánk értelme nehezebben határozható meg, bizonyos tudományba vetett hit, illetve ennek retorikai megnyilvánulása szokta helyettesíteni az érveket. Valójában azonban ez a hit és retorika a „hasznos tudományok” számára is minden magyarázat alapja, csakhogy ebben az esetben szerényen meghúzódik a háttérben.

Egy tudomány – és „a tudomány” – dogmarendszer-, illetve vallásjellege akkor válik a legnyilvánvalóbbá, ha egyéb, olyan dogmarendszerekkel, világszemléleti módokkal kerül összeütközésbe, amelyek alapelveit fenyegetik vagy kérdőjelezzik meg. A pszichoanalízis születésekor szintén „a tudomány” álarcában jelent meg a színen, és fejlődése során mindvégig fenntartotta igényét, hogy tudománynak vélje a világ. Csakhogy, mint utóbb kiderült, afféle halálos, bomlasztó vírusként viselkedik mai gondolkodásunk rendszerében. A tudományos és a pszichoanalitikus paradigma Akheront mozgató, bár kétségkívül egyenlőtlen küzdelmének törté-

neti és szerkezeti elemzése éppen ezért alkalmas kiválóan mai világképünk, dogmarendszerünk hiányosságainak, tévedéseinek és előítéleteinek bemutatására. Erre az érdekes analízisre – valójában, paradox módon, a tudomány pszichoanalízissel szembeni utálatának pszichoanalitikus elemzésére – vállalkozott legújabb könyvében a kiváló filozófus, episztemiológus és tudománytörténész, Bánfalvi Attila.

Ennek a könyvnek látszólag határozott, könnyen megnevezhető a tárgya. Szerzője arra keresi a választ, miért támadja oly vehemens és soha nem lankadó gyűlölettel az „egzakt tudomány” a pszichoanalízist, miként lehetséges továbbá, hogy a pszichoanalízis e súlyos és immár évtizedek óta megsemmisítőnek tűnő támadások ellenére sem hullott porrá, s tűnt el végleg az emberi gondolkodás teátrumának süllyesztőjében. Ha azonban figyelmesen olvasuk a kötetet, hamar ráébredünk, hogy itt nem elsősorban a támadott-ról, hanem a támadóról, az úgynevezett „egzakt tudományról”, sőt, még többről, az Európában a XIII. század óta fokozatosan egyeduralomra jutott racionális-empirikus világképről van szó, így az olvasó előbb-utóbb nem a pszichoanalízis, hanem a tudományos világszemléleti rendszer mi-benlétén, határain gondolkodik el. S ami a legfontosabb, nem használja többé a hívők biztonságával a tudomány szót a „helyes”, „igaz” és „felsőbbrendű” szinonimájaként.

A tudománytörténetet és a tudományelméletet a filozófiával már eddig is több írásában sikeresen ötvöző szerző e kötetében – tanulmányértékű bevezetővel kiegészítve – négy,

külön-külön született, tartalmában azonban szorosan összefüggő írást tett közzé. Az egyes fejezetek a következő fő kérdésekre próbálnak választ adni: Melyek a pszichoanalízisnek azok a vonásai, amelyek miatt nem szűnő támadások érik, s amelyek mégis életben tartják? Micsoda voltaképpen a mai pszichiátria, milyen mítoszok igazolják létét? Miféle kapcsolat és hasonlóság fedezhető föl a nőiség (és a zsidóság), illetve a pszichoanalízis megítélése közt? Miért játszhat központi szerepet a tudatlan a pszichoanalitikus gondolkodásban? E korántsem egyszerű kérdések boncolgatása közben azonban egyre újabb és újabb kérdéseket kell feltennünk, mégpedig olyan kérdéseket, amelyek többségére – feltéve, ha az olvasó hajlamos a gondolkodásra, és a kelleténél nem paranoidabb – egyszerűen lehetetlen határozott választ adni. A szerző ráadásul egyáltalán nem

**Miért támadja
oly vehemens
és soha nem
lankadó
gyűlölettel
az „egzakt
tudomány” a
pszichoanalízist?**

kedveli a katonás eligazítást, többnyire megelégszik a töprengéssel, és a problémák többoldalú bemutatásával, gondolatmenetei pedig kivétel nélkül megint csak újabb és újabb kérdéseket eredményeznek. Félreértés ne essék, Bánfalvi Attila láthatóan nem híve vagy pártfogója a freudi elméletnek, nem valamely teória tételeit védelmezi, inkább arra igyekszik rámutatni, milyen szerepet játszott vagy játszhatott volna a pszichoanalízis, illetve egy önmagát helyesen definiáló pszichiátria a tudomány szép új világában, s hogy e tudomány milyen lényegi tulajdonságai zárták ki ennek az együttélésnek még a lehetőségét is. A könyv alapgondolata szerint ugyanis a pszichoanalízis olyan tárgyakat emelt be a tudományos vizsgálódások körébe, amelyeknek pusztán létezése is alapján kérdőjelezi meg nemcsak a tudomány igazságfogalmát, hanem egész módszertanát is. Jóllehet, Bánfalvi elemzései mindig rendkívül szellemesek, hatalmas műveltségre támaszkodó asszociációs képessége irigylésre méltó, ötletei lenyűgözők, stílusa kitűnő, könyve mégsem olvasható könnyen és gyorsan, részint, mert állításai folyamatos továbbgondolkodásra sarkallnak, részint pedig, mert néhol egyetlen bekezdésébe is több gondolatot sűrít, mint amennyi mások doktori disszertációjának ötszáz oldalán fellelhető.

Mint minden tanulmánykötetnek, természetesen Bánfalvi Attila könyvének is megvan a maga hiányossága. A pszichoanalízis elutasításának okai közt a társadalmi, sőt, politikai okokat a szerző csak érintőlegesen említi, ugyanígy nem esik szó a tételes egyházak és a pszichoanalízis súlyos konfliktusáról (amely olykor csupán kenyérharcot, máskor közönséges antiszemitizmust takar), illetve arról, hogy a totalitárius rendszerek miért oly ellenségesek e tannal szemben, noha ez utóbbi tény szorosan összefügghet a kötet főkérdéseivel.

Én magam a pszichoanalízis-ellenesség kialakulásában a tudattalannak sem tulajdonítanék olyan döntő szerepet, mint a szerző – szerintem az elutasítás fő okai sokkal kevésbé filozófiai jellegűek, és sajnos sokkal alantasabbak, mint azt Bánfalvi feltételezi. Annak, aki a kötetet egyvégtében olvassa, zavaróak az olykor bekezdéshosszúságú ismétlések is: ennek oka az, hogy a kötet tanulmányai egykor külön-külön születtek, ám ezt a hibát némi szerkesztői trükkel el lehetett volna kerülni. Én magam a lábjegyzeteket is jobban kedvelem a végjegyzetekenél – a könyv jegyzetapparátusa ugyanis igen érdekes és gazdag, az ember azonban általában lusta hátralapozni, ha pedig már elolvasta a főszöveget, nem törődik a kötet végén sorakozó megjegyzésekkel. Ám mindez a kifogás nem érinti bizonyosságomat, hogy Bánfalvi Attila könyve a

Illusztráció: Fodor Tímea

nem túl gazdag hazai tudományfilozófiai irodalom egyik kiemelkedő alkotása. Csak remélhetem, hogy azok is elolvassák majd, akikhez szól, s akiket nyilván vitára indítanának állításai.

Erős a gyanúm azonban, hogy az ilyen emberek, per definitionem soha nem olvasnak végig efféle könyveket.

Nyilván így is sokan akadnak majd, akik nem értenek egyet e kétségtelenül

A pszichoanalízis olyan tárgyakat emelt be a tudományos vizsgálódások körébe, amelyeknek pusztán létezése is alapján kérdőjelezi meg nemcsak a tudomány igazságfogalmát, hanem egész módszertanát is.

provokatív könyv egyik-másik tételével. A közös „gondolatmeneteket” vagy inkább gondolatsétákat megtéve azonban – az európai filozófia is séta, peripatosz közben született egykor – Bánfalvi Attila hihetetlen éleselméjűségének, műveltségének és szellemi liberalizmusának köszönhetően, némileg zavarodottan ugyan, ám mindenképpen szempontokban gazdagabban, megértőbben és nyitottabban folytathatjuk tudományosnak immár kevésbé büszkén nevezhető munkánkat,

vagy, ha netán orvosok vagyunk, gyógyíthatjuk immár kevésbé lenézően betegnek ítélt betegeinket.

Végül: kinek ajánlom ezt a könyvet? A Mítoszok keresztútján című, a pszichiátria önképével foglalkozó fejezetet, szerény véleményem szerint, minden pszichiáternek és orvostanhallgatónak el kellene olvasnia, mielőtt még eleven emberek sorsáról merészelne dönteni. A teljes kötet azonban nemcsak lélekgyógyászoknak, orvosoknak szól, hanem mindazoknak, akiket nyugtalanít a tudománynak nevezett gondolat-, viselkedés-, nézet- és technikakonglomerátum korlátlan egyeduralma nemcsak gondolkodásunk, hanem lassan egész lényünk fölött, továbbá azoknak, akik világunkat teljes gazdagságában, vagy legalábbis

a torzító szemüvegeket olykor váltogatva szeretnék szemlélteni.

Magyar László András